

Webrecensie BMGN – LCHR 126:3 (2011)

Jongh, E.D.J. de, ***Vloeken en bidden om een nieuwe aarde. De dagen van Bert ter Schegget*** (Hilversum: Verloren, 2010, 439 blz., ISBN 978 90 8704 193 9).

G.H. (Bert) ter Schegget (1927-2001) behoorde tot de generatie die de Tweede Wereldoorlog beleefde als kind, en die daarna een periode meemaakte van toenemende welvaart en carrièremogelijkheden. Ter Schegget studeerde theologie, werd predikant in de Nederlandse Hervormde Kerk en tenslotte kerkelijk hoogleraar ethiek aan de universiteit van Leiden. Hij ontwikkelde zich tot een pleitbezorger van maatschappijbetrokken theologie. Sociale gerechtigheid werd hoofddoel, waarbij hij zich liet inspireren door zowel het marxisme als de Bijbel.

Biograaf De Jongh schildert een interessant panorama van de zich als progressief en kritisch aandienende theologie na 1945. Hij maakt duidelijk hoezeer Ter Schegget bepaald bleef door indrukken tijdens de bezetting. Het ging om het maken van keuzes, compromisloos. Voorgangers als hijzelf dienden anderen daarbij de weg te wijzen. De Jongh vergelijkt het leven van Ter Schegget met de *Eroica* van Beethoven (11). Niettemin levert hij onbedoeld ook stevige kritiek. De lezer die in deze academische biografie een zakelijk en beargumenteerd debat verwacht kan zich slechts verbazen over de selectie van de bronnen. De manier waarop Ter Schegget de wereld bekeek is het onderwerp. De Jongh heeft gemeend dit zo consequent te moeten uitwerken dat iedere alternatieve visie achterwege blijft. Ter Schegget plaatste zichzelf in de traditie van oudtestamentische profeten, zag zich als iemand die onrecht eerder signaleerde dan anderen. Naar eigen zeggen had hij in Friese Harkema-Opeinde al vroeg de sociale tegenstelling tussen boeren en arbeiders opgemerkt, was hij als kind in de Amsterdamse Den Texstraat geraakt door de deportatie van joodse burens, en was hij in 1945 meteen verontwaardigd over de volkswoede tegen de NSB-ers. En zo gaat het verder: als predikant op Curaçao kritisch tegen het Shell-establishment, terug in Europa verwachtingen koesterend van het marxisme en van het sandinisme in Nicaragua. De anderen vooruit. In theorie is het denkbaar dat dit zelfbeeld overeen kwam met de realiteit. De Jongh doet echter geen enkele poging om dat aan te tonen. Het effect van deze werkwijze op de lezer is een stevig wantrouwen inzake het objectiviteitgehalte van Ter Scheggets beschouwingen. Over de Den Texstraat werd door een van de weinige joodse overledenen, Henriette Boas, meermalen gepubliceerd. Tenslotte schreef ze er een boek over: *Terug in de Den Texstraat. De bewoners en de omgeving* (2002).

Ter Schegget ontving een kritische brief van Boas. De Jongh vermeldt deze episode, maar alleen om uit leggen waarom hij er geen aandacht aan geeft (ook de publicaties van Boas neemt hij niet op in zijn literatuurlijst): ‘Bepaalde critici [lees: Boas] weten geen onderscheid te maken tussen verslag en verhaal’ (256). De Jongh reduceert hier in een handomdraai Ter Scheggets progressiviteit tot fictie; volgens hem loont het de moeite niet om zelfs maar te proberen Ter Scheggets analyse te toetsen aan objectiveerbare data of meningen van anderen. Zijn kijk op de wereld blijft interessant genoeg, maar komt zo wel onder de verdenking tegenwerpingen liever te negeren dan beargumenteerd te beantwoorden.

Boeiender dan de ideologie is voor De Jongh de persoon Ter Schegget. Zijn onwil om het eigen morele standpunt te laten beïnvloeden door onwelgevallige argumenten van anderen ging rechtstreeks terug op een droom die Bert als jongen gekoesterd had: deel te zijn van het verzet. Deze houding zorgde in de volwassenheid voor oogkleppen én gedrevenheid. Ter Schegget wist te enthousiasmeren, zowel als predikant en als hoogleraar. Hij genoot van de jaren zestig en zeventig: de kerkelijke achterban was er nog, maar theologie kon door een man in zijn positie met eerder ongekende vrijheid ingevuld worden. Felle kritiek op het kapitalistische bestel ging dan ook gepaard met de even vurige wens om daarin de positie van hoogleraar te bekleden. Ter Scheggets obsessie in dezen – hij hield lijsten bij van vacatures waarvoor hij zich gepasseerd achtte (213) – levert fraaie leesstof op. Tegelijk trekt De Jonghs ellenlange schets van academische carrièrestrijd een zware wissel op de voorvechter van de armen. De lezer kan na kennisname van de manier waarop hij zijn carrière nastreefde nauwelijks anders concluderen dan dat Ter Schegget, marxistisch gesproken, met huid en haar tot de bovenbouw behoorde – en ook wilde horen.

Nadat zijn maatschappijvisie in feite is gereduceerd tot een persoonlijk doorleefd maar verder niet toetsbaar ‘verhaal’, vergaat het Ter Scheggets theologie onder de handen van De Jongh op een vergelijkbare manier. Er is sprake van een sterke overtuiging, terwijl de onderbouwing een zaak van voelen en ervaren blijft. In de klassiek reformatorische benadering gelden een strak dogmatisch stramien en een nuchter mensbeeld. Inzet voor misdeelden vindt daar plaats zonder ophef: ‘De armen hebt gij immers altijd bij u’ (Johannes 12:8). Ter Schegget viel daarentegen op doordat hij ‘grote woorden’ gebruikte, en de mening leek te zijn toegedaan dat armoede door mensen van goede wil kan worden opgeheven. De systematische bodem onder dat optimisme oogt achteraf flinterdun. Hoewel De Jongh graag verwijst naar de invloed van de barthianen (Miskotte) ontbreekt in zijn boek een stelselmatige verbinding met de godgeleerdheid. Dat is in dit geval geen omissie, maar een logische consequentie van Ter Scheggets werkwijze. Constante bij Ter Schegget is niet een hecht theologisch kader (eerder genoot hij van het ontbreken daarvan) maar een

mensbeeld: dat van de progressieve keuzen makende gelovige. Voor de nagedachtenis van Bert ter Schegget heeft De Jongh een piëteitvol monument opgericht. De beschrijving van diens ideeën nodigt uit tot tegenspraak.

Gert van Klinken, Protestantse Theologische Universiteit Kampen

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Juch, Alice, *Longarts in Nederland* ('s-Hertogenbosch: Nederlandse Vereniging van Artsen voor Longziekten en Tuberculose (NVALT), 2009, 300 blz., ISBN 978 94 90493 01 1).

Nederlandse specialisten zijn gehecht aan een duidelijke profilering van hun beroepsgroepen. Ieder specialisme heeft zijn beroepsvereniging waaraan een arts status ontleent en die de belangenbehartiging voor het specialisme verzorgt. De Nederlandse Vereniging van Artsen voor Longziekten en Tuberculose (NVALT) was de tiende medische beroepsvereniging op rij. In 1908 vonden twintig artsen met belangstelling voor tuberculose het hoog tijd dat er in Nederland een wetenschappelijke vereniging voor onderzoek naar de ziekte kwam. Hoewel in Duitsland en Frankrijk oorzaak en diagnosestelling voor tuberculose bekend waren, werd in Nederland nog getwijfeld aan de besmettelijkheid van de ziekte. De sociale, economische en medische problemen en het sterftecijfer, veroorzaakt door tuberculose, waren wel zo groot dat specialistische kennis en behandeling van volksziekte nummer 1 noodzakelijk was.

Alice Juch beschrijft in *Longarts in Nederland* de ontwikkeling van longziekten als medisch specialisme aan de hand van de geschiedenis van de NVALT en de Nederlandse gezondheidszorg. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw was tuberculosebestrijding de kerntaak van de longarts. Diagnose, behandeling en preventie van tuberculose zijn tot het Nederlands volksbesef gaan behoren met sanatoriumverblijf en lighallen en oproepen tot hygiëne. Juch beschrijft hoe diagnosestelling en behandeling van TBC op consultatiebureaus en bij GGD's aanleiding gaf tot de ontwikkeling van twee soorten specialisten: de consultatiebureau-artsen en de klinisch specialisten, werkzaam in ziekenhuizen en sanatoria. De eerste groep genoot weinig aanzien onder de artsenstand, de tweede werd meer geaccepteerd door hun behandelende en curerende taak. Ondanks het lage aanzien van de long- en tuberculose-artsen onder hun collega-medici, kozen zij uit overtuiging voor hun beroep. Veel sanatoriumartsen hadden zelf tuberculose gehad, kregen dit anders wel tijdens hun werk en overleden er soms zelf aan.

De geschiedenis van de NVALT laat zien hoe een specialisme erkenning en identiteit kreeg en hoe vanuit de beroepsvereniging de opleiding voor een